

v a t i z e z m ě n v e v ý r o b ě d r a h ý c h k o v ů, n ý b r ž m n o - h e m d ů l e ž i t ě j š í j e t u i n f l a c e a d e f l a c e ú v ě r o v á, z p ů s o b o v a n á v e l - k ý m i v á l k a m i a p r o j e v u j í c í s e s v ý m i ú č i n k y p o d l o u h o u ř a d u l e t.

3. Pokud se týče politiky peněžní, vysvítá, myslím, z toho, co uvedeno, jasně, proč je nutno, má-li býti zastaveno další znehodnocování peněz, uvést i r o v n o v á h u v h o s p o - d á ř s t v í s t á t n í; zároveň je však i patrné, jak možno splácením — nebo naopak novým uzavíráním dluhů — působiti na stoupání nebo klesání hodnoty peněžní.

Dr. O. Sommer:

Katagrafé.

Ve svém článku »O řeckých a latinských listinách papyrových z Egyptu« (Sborník I, 71 násl.) upozornil r. 1901 H e y - r o v s k ý u n á s p o p r v é n a v ý z n a m p a p y r o l o g i c k é h o b a d á n í p r o ř í m s k é d ě j i n y p r á v n í a o c e n i l z e j m ě n a v ý s t i ž n ě v l i v h e l l e n i s t i c - k ý c h p o m ě r ů p r á v n í c h ř e c k é h o v ý c h o d u n a v ý v o j p r á v n í v ř í š í ř í m s k é. Ke konci svého pojednání zmínil se i o pozemkových knihách v Egyptě a — třeba s rezervou — přiklonil se k mínění již tehdy M i t t e i s e m z a s t á v a n é m u, ž e z á p i s d o k n i h n e b y l z c e l a b e z p r á v n í c h ú č i n k ů, »třeba po negativné stránce princip veřejnosti v Egyptě proveden nebyl. Věcná práva k nemovitostem byla platná, i když nebyla zapsána do knih« (l. c. 83).

Následující léta přinesla k otázce pozemkových knih a imobiliárního práva v Egyptě mnoho nového materiálu, takže r. 1913 mohl V a n ě u r a již obsáhle pojednati o »Knihách pozemkových v římském Egyptě« (Sborník, 13, 268—314) a světová literatura juristické papyrologie byla obohacena dlouhou řadou knih a pojednání o obchodu s nemovitostmi v Egyptě. Tak nejnověji S c h w a r z více než polovinu své knihy »Die öffentliche und private Urkunde im römischen Aegypten. Studien zum hellenistischen Privatrecht« (1920 v Lipsku, 21. sv. 3. č. pojednání fil.-hist. tř. saské akademie věd) věnoval otázce »veřejného dosvědčení pořízení o nemovitostech«.

V těchto pracích vrací se papyrologové vždy znovu k jménu stojícímu v čele tohoto článku. Pojem *καταγραφή* hrál důležitou roli v oboru obchodu nemovitostmi a tvoří proto nezbytnou sou-

částku všech pojednání o trhové smlouvě podle papyrů. Nicméně zvláštní povaha příslušného materiálu zaviňuje, že je dosti nsnadno získati si jasný obraz o funkci tohoto pojmu a jeho souvislosti s jinými zařízeními imobiliárního obchodu.

Tolik je jisto, že v pozdější době císařské (od IV. stol. po Kr., tedy v době císařství absolutního a zejména v době byzantské) termín ten opět a opět se vrací v listinách trhových o nemovitostech, jež jednak samy se označují slovem tím (tak P. Par. 21 z r. 616 p. Kr.; Stud. Pal. XX. 145 z VI. stol. p. Kr.), jednak formulují projev prodavačův slovy *ὁμολογῶ πεπρακέναι καὶ καταγεγραφεμέναι* (materiál u Schwarze l. c. 227 pozn. 1).

Je na snadě srovnati s touto formulací obrat římských listin trhových »emit mancipioque accepit« (cf. Bruns Fontes č. 130 násl.). Ze srovnání toho dalo by se uzavíratí alespoň tolik, že termínem *καταγραφή* je označena věcná stránka trhu, právní jednání převodní v protivě k právnímu jednání kausálnímu, aniž by tím ovšem již byla zodpověděna otázka, jakým způsobem *καταγραφή* vlastnictví převádí.

K rozřešení této otázky nebude snad nemístné stručně nastíniti dnešní stav nauky o převodu vlastnictví podle římského práva z titulu smlouvy trhové.

O otázkách sem spadajících pojednal v poslední době P r i n g s h e i m, Der Kauf mit fremdem Geld 1916 str. 50—89 (srv. k tomu Sborník 17, 320), jenž uspokojivým způsobem vysvětlil z vlivu řeckého ustanovení práva Justinianského, že *traditio* z titulu trhu převede vlastnictví jen, je-li prodavači zaplácena trhovácena (J. 2, 1, 41. a Heyrovský, Dějiny a systém⁵ 1, 205). Právu klasickému bylo ustanovení to cizí (Gai. 2, 19 a 20). V právu klasickém zaujímala ovšem význačné postavení *mancipatio*. Z formalit při ní užívaných plyne, že byla původně trhem za hotové. Teprve po delším vývoji stala se právním jednáním převodním z jakékoliv kausy a na kause nezávislým, tedy abstraktním (srv. H e y r o v s k ý l. c. 200 a 2, 125). Uvolnění *mancipatio* jako převodního jednání od podkladu trhu musilo nastati, když byly zavedeny peníze ražené a nebylo tedy již nutno je vážit. První peníze byly v Římě raženy dle novějších badání teprve v polovici IV. stol. př. Kr. (srv. L e n e l v Holtzendorff-Kohlerově Encyklopedii 1, 313), tedy asi sto let po zákonu XII tabulí, který i po kritice L a m b e r t o v ě a P a i s o v ě dlužno klásti do

polovice stol. V. (viz pěkný souhrnný článek De Francisci Legge delle dodici tavole 1913). Nicméně i pak zachovává si mancipace alespoň zdání trhu za hotové (imaginaria venditio). Dle svědectví Justiniánova (J. 2. 1. 41.) zákon XII tabulí sám výslovně stanovil, že při trhu (patrně mancipačním, srv. Pringsheim l. c. 70) převod vlastnictví je vázán na zaplacení ceny tržové. Ustanovení to by nasvědčovalo tomu, že v době zákona XII tabulí byl již myslitelným trh na úvěr, proti čemuž se však zase staví o mnoho pozdější vznik ražených peněz, do jehož doby, jak již výše řečeno, nejprve možno klásti osamostatnění mancipace. Dlužno tedy patrně časově o něco posunouti do doby po zákonu XII tabulí přetvoření původní mancipace v pouhou imaginaria venditio (jak se to asi dalo, k tomu srv. Ihering Geist⁵ II 537 násl.). Každým způsobem záhy bylo v Římě překonáno prvotní stadium, bránící se proti trhu úvěrovému a římská jurisprudence odlupujíc mancipaci od její base (kausy) dochází v oboru trhu k přesnému odlišení smlouvy obligační od smlouvy věcné, pojímá trh jako smlouvu kausensuálnou, zavazující obě strany k určitému plnění, a staví proti ní samotný převod věci, uskutečňující se ať mancipací, ať tradicí, vždy však zvláštním aktem převodním. Aktům těm, jako vůbec právním jednáním římským, je vlastní forma ústní, o dostatečnou evidenci převodu je postaráno při prvním z nich účastí řady svědků, při druhém převodem držby.

V obchodě hellenistického Orientu vládne naproti tomu forma písemní, jež měla také rozhodný vliv na konečné uspořádání říšského práva v zákonodárství Justiniánově, jak zejména pro obor hmotného odevzdání ukázal Riccobono svojí studií »Traditio ficta« (Sav. Z. 33. 259 násl. a 34. 159 násl.). Pod vlivem písemné formy je požadavek t. zv. corporalis traditio skoro úplně setřen, a Riccobono (snad poněkud s nadsázkou) dokonce tvrdí, že v justiniánském právu platí jako obecný princip při převodu věcí zásada pouhého konsensu (ovšem písemného).

Do rámce toho zapadá dobře tržová smlouva pozdního císařství v Egyptě se svojí katagrafé, jež se nám tu jeví písemnou smlouvou o převodu věci spočívající na trhu. V té podobě je tedy provedena unifikace práva římského a hellenistického, s tím také souhlasí, že v byzantských glosářích *καταγραφή* = mancipatio.

Pro obor řeckých listin papýrových je tím však zodpověděna teprve nejmenší část otázky. Stopujeme-li historické kořeny po-

jmu katagrafé v době ptolemejské a v ranném císařství, narážíme teprve na veliké obtíže.

Pro dobu prvního císařství je charakteristické (na rozdíl od doby pozdější), že v jejích listinách o trhu se termín *καταγραφή* nebo *καταγράφειν* nikdy nevyskytá (Mitteis, Grundzüge der Papyruskunde 178, jedinou výjimku tvoří nyní P. Oxy XIV. 1703 z III. stol. po Kr.) Termínu toho užívá se vždy pouze způsobem referujícím, vztažným a to ve vztahu k převodu věcí nemovitých (a z movitostí otroků, o nichž platí v egyptském právu řeckých papyrů stejné zásady jako o nemovitostech).

Dále dlužno míti na mysli, že do práva immobilárního v této době význačným způsobem zasahuje v úvodu již zmíněný ústav knih pozemkových, t. zv. *βιβλιοθήκη ἐγκτήσεων*. Bibliotheka je ústavem odlišným od prastarého daňového katastru, je archivem listin zřízených před veřejnými úřady a obstarává evidenci právních poměrů zejména na nemovitostech, o nichž vede podle principu personálních folií t. zv. *διαστώματα*. Každý zamýšlený převod pozemku nutno oznámit bibliofylakům, kteří, není-li podle stavu jejich zápisu závady, svolí k převodu (*ἐπίσταλμα*). Provedený převod dlužno pak bibliothéce předložit k zápisu t. zvanou *ἀπογραφή* (k podrobnostem srv. Van Čurů v článek citovaný v úvodě).

O právní povaze tohoto institutu a zápisů do knih je v literatuře spor. Preisigke (Girowesen 282 násl., Klio 1912, 402) upírá bibliothéce vůbec povahu veřejné knihy a považuje ji jen za archiv listin. *Διαστώματα* jsou jen vnitřní úřední pomůckou. Naproti tomu Mitteis (srv. zvláště Ueber die privatrechtl. Bedeutung der äg. β. ἐ. 1910) nejen že hájí povahu tu, nýbrž alespoň hypoteticky tvrdí, že tu platil v omezené míře princip vkládání: třeba by právo na nemovitosti nevyžadovalo ke svému vzniku přímo vkladu (možný je i mimoknihovní vznik práv těch), přeci jen vložené právo doznává vyšší ochrany, neboť jen ono jest chráněno v poměru k třetím, kdežto převod mimoknihovní působí pouze inter partes.

Nejnověji pokusil se Woess (Aus der Werkstatt des Hörsals. Papyrusstudien. Innsbruck 1914 str. 120) prostředkovati mezi obojím názorem. Dle něho bibliothéka je sice knihovním úřadem, spolupůsobícím rozhodným způsobem při sdělování listin veřejných, jež nejsou možny bez intervence její; k tomu cíli

udržuje bibliothéka evidenci veškerého nemovitého majetku. Ale vkladní princip tu neplatil ani v omezené míře. Konstitutivní význam nelze zápisu do knih přiznati proto, že podle své formy jsou *διαστώματα* opravdu jen vnitřní úřední pomůckou, vedenou ke všemu dosti ledabyle a ve formě naprosto nenasvědčující konstitutivním účinkům zápisu, bez jakékoliv možnosti kontroly stran (vyřízení bibliothéky se straně v právech omezené nedoručuje) a bez ručení úředníků za eventuelní následky nedbalosti.

K těmto obecným úvahám připojuje pak *W o e s z i* některé námitky konkrétního rázu.

Svoji domněnku o omezené platnosti principu vkládání opírá *M i t t e i s* hlavně o znění žádosti za t. zv. *παράθεσις*. V případech, kde definitivnímu zápisu na základě *ἀπογραφή* bránila nějaká závada, na př. buď že zcizitel nebyl ještě *ἀπογεγραμμένος* nebo že zcizená nemovitost byla stížena zástavním právem, což značí záповěď definitivního zcizení, nebylo možno podati *ἀπογραφή*, nýbrž byla přípustnou pouze žádost za *παράθεσις*, zápis provisorní, jakýsi to záznam; v těchto žádostech vytýká se pak vždy výslovně, že prozatímní zápis se má státi bez újmy práv starších v bibliothéce již registrovaných (klausuli tu viz ve Sborníku 12. 209 dole), což *M i t t e i s* interpretuje ve smyslu priority práv zapsaných. *W o e s z* l. c. str. 134 pozn. 1 vztahuje zmíněnou klausuli na povinnost bibliofylaků odepřítí v případě zcizení, odporujícího knihám, *ἐπιστάλμα*, kterážto povinnost při žádosti za *παράθεσις* pomíjí. To však i *M i t t e i s* (*Grundzüge* 104) tvrdí, že tu *ἐπιστάλμα* nemohlo býti odepřeno. Klausulí omou nebylo podvázáno svolení k právnímu jednání, nýbrž zápis na základě jednání toho učiněný, a vztah k »principu vkládání« je tu tedy patrný.

Dále dovolává se *W o e s z* (str. 135/6) toho, že závěru knih mohl si vymoci i ten, kdo nabyt nemovitosti cestou mimoknihovní. Na doklad toho uvádí P. Giess. I. 8., kde žádá chirografární kupec pozemků, aby bylo zabráněno jinému, který tytéž pozemky od auktora žadatelova koupil a apografoval, v zamýšleném dalším prodeji, dokud soud nerozhodne. Avšak právě zájem žadatelův na zákroku proti odpůrci knihovně zapsanému ještě před rozhodnutím sporu (k sporu tomu srv. *Mitteis Chrestom.* č. 206) ukazuje na význam zápisu do knih, jenž tu snad jakousi poznámkou spornosti má býti seslaben. Že pak žadatel sám se nepokusil

ihned o apografé, plyne patrně z toho, že nabytí nemovitosti na základě listiny ryze soukromé (srv. S c h w a r z l. c. 264 násl.). Nabytí takové však omezeným principem vkládání, jak jej formuluje Mitteis, naprosto vyloučeno není (srv. V a n č u r a, Sborník 13, 309 násl.).

Námítky W o e s z o v y z úvah všeobecných lze pak snadno odraziti poukazem na to, že tu jde o institut v počátcích vývoje, který přirozeně nesnese srovnání snad s dnešním stavem knih pozemkových, který asi má Woesz na mysli. Nelze tedy funkci pozemkových knih v Egyptě omeziti prostě na pouhý »princip notářského přezkoumání« (W o e s z l. c. 146) a domněnka M i t t e i s o v a zůstává opodstatněna.

Z toho však plyne, že pozemková kniha byla v obchodu nemovitostmi důležitým činitelem a že ji nelze vyřaditi ani při posuzování naší katagrafé. Opravdu také mnozí badatelé dali se svéstí myšlenkou na první pohled velmi lákavou a interpretovali katagrafé jako registrování, zápis do knih. Myšlenka ta byla by tím spíše na snadně, máme-li na mysli ustanovení, jež pro dobu ptolemejskou obsahuje P. Hal. 1. o prodeji nemovitostí. (srv. Dikaiomata str. 140 násl.). V alexandrinském právu III. stol. př. Kr. bylo dle toho nařízeno registrovati úředně prodeje nemovitostí (*ἀναγραφή*). Pozoruhodno je však, že zápisy ty neobsahují závad na nemovitosti ležících. Z toho však nelze pro katagrafé ničeho vyvozovati; ustáleným termínem pro registrování jest *ἀναγράφειν*. Máme mimo to přímé doklady, že zejména se zápisem do knih nelze katagrafé naprosto stotožňovati (srv. zejména P. Oxy, X. 1268 a S c h w a r z l. c. 229 násl.).

Listina právě zmíněná, pocházející z III. po Kr. jest apografé, opírající se o katagrafé domu (*ἀπογράφουαι ἢν κατεγράφην κατὰ συγχώρη[σιν . . .] οἰκίαν*). Z toho jest patrné, že katagrafé jest i v římské době (jako v byzantské) směrnicí k nabytí nemovitosti.

Toto konstatování vede nutně k tomu, aby bylo promluveno o trhu, jak se utvářel v době prvých tří století po Kr. Nejčastěji setkáváme se v této době s listinami o trhu, které ať jsou zřízeny v jakékoliv formě (homologie, synchoresis, diagrafé, cheirografon srv. Mitteis Grundzüge 180) mají následující typické součástky:

1. prohlášení o prodeji (*ὁμολογεῖ πεπρακέναι* nebo *ὁ. παρακωρηκέναι*);

2. kvitance ceny tržové (tedy forma trhu za hotové);
3. prohlášení o převodu věci (na př.: ἀπὸ τοῦ νόου κρατεῖν καὶ κυριεύειν τὸν δαίνα τῶν πεπραμένων αὐτῶ). K podrobnostem srv. *Mitteis Grundzüge* 180 násl. a *Schwarz* l. c. 171 násl.

Otázka, s níž badatelé k tomuto typu přistoupili, zněla: jde tu o smlouvu kausální nebo věcnou?

Prvý vypořádal se soustavně s tímto problémem *Mitteis* (*Grundzüge* 174--182). Rozeznává trh rozštěpený a trh jednotný. V prvním případě byly zřízeny o trhu dvě listiny, z nichž jedna je listinou obligační (*ὠνή, πρῶσις*), druhá listinou o převodu vlastnictví (*συγγραφὴ ἀποστασίου, καταγραφὴ, παραχώρησις*). V druhém případě je tu listina jediná, slučující v sobě značky obou listin trhu rozštěpeného (*καταγραφὴ, παραχώρησις*). Ovšem přiznává *Mitteis* (str. 179 nahoře), že i při rozštěpeném trhu má listina o převodu vlastnictví t ý ž o b s a h jako listina o trhu jednotném, jak byl právě výše vylíčen.

Rozštěpení trhu nebylo tedy v této době závazné, nýbrž jen příležitostné. To kontrastuje s trhem doby ptolomejské, kde naopak zdá se rozštěpení trhu býti závazným (*Mitteis Grund.* 173 násl.).

V době ptolomejské setkáváme se s rozštěpeným trhem jak u Řeků tak u Egypťanů. Demotické listiny o trhu ukazují vždy tentýž obraz: t. zv. listinu a stříbru a listinu o odstoupení. Stilisace jejich je velmi charakteristická. První z nich (v řeckých překladech demotických listin, pořízených k účelu registrování, nazývá se *πρῶσις*) obsahuje jako význačné součástky 1. potvrzení o přijetí ceny tržové, aniž by však byla uvedena její suma; 2. prohlášení o převodu nemovitosti za přijaté peníze; 3. prohlášení o vzdání se všech nároků na nemovitost a slib zastati se nabyvatele proti jakémukoliv útoku se strany třetích osob; 4. prohlášení, že veškeré listiny nemovitosti se týkající, patří nabyvateli. Listina o odstoupení (v řeckých překladech *ἀποστασίον συγγραφὴ*) obsahuje opět prohlášení o vzdání se jakýchkoliv nároků na nemovitost uvedené slovy: jsem tebe vzdálen zřetelem k tvé nemovitosti. Obě listiny bývaly zpravidla vystaveny týž den, listina o stříbru vždy před listinou o odstoupení (doslovné znění formuláře viz u *Mitteise Grundzüge* 167 násl. a *P. Hauswaldt*).

Mitteis (Grundzüge 167 násl.) se domníval, že listina o stříbru obsahuje konsens stran o směně věci za peníze, tedy právní jednání kausální, kvitanci ceny tržové a prohlášení prodavačovo o správě, kdežto druhá listina obsahuje plnění prodavačovo a odpovídá tedy modernímu jednání převodnímu, třebaš mu neušlo, že již prvá listina užívá obratů připomínajících převod věci, jež však vykládal jako slib budoucího převodu. Význam samotné listiny převodní spatřoval v možnosti sečkat s ní do hotového zaplacení, což je tím praktičtější, že celé jednání má ráz trhu za hotové.

Nejinak pojímal Mitteis také rozštěpení trhu řeckého. Zde *πραῖσις* má formu jednoduchého protokolu: *ἀπέδοτο - ἐπρίαιτο*, (srv. na př. BGU 998), *ἀποστιασίου συγγραφή* pak formu homologie: *ὁμολογεῖ . . . ἀφίστασθαι ἀπὸ τῆς πεπραμένης οἰκίας* a dále prohlášení prodavačovo, že ničeho proti kupci nepodnikne (*μὴ ἐπελεύσασθαι*).

Novější badání pojímá však toto rozštěpení trhu zcela jinak. Směrodatné jsou tu zejména práce P a r t s c h o v y.

R. 1913 napsal P a r t s c h do Spielbergova vydání demotických papyrů Hauswaldtovými pojednání o trhu demotickém. Dle toho nelze »listinu o odstoupení« naprosto pojímatí jako moderní právní jednání převodní, proti němuž by »listina o stříbru« stála jako právní jednání kausální. P a r t s c h akcentuje, což jak řečeno, ani Mitteisovi neušlo, že listina o stříbru sama již obsahuje prohlášení o převodu věci a to ve formě trhu za hotové.

Již od momentu této smlouvy kupec má hájiti věc koupenou proti útokům třetích a prodavač se ho odtud slibuje zastati. Listina o odstoupení již tento hotový stav uznává, označuje prodanou nemovitost přímo jako nemovitost kupcovu a má zcela jinou funkci než převodní. Funkce ta podává se z té skutečnosti, že listina o stříbře je trhem za hotové. V egyptském právu platilo stejně jako v řeckém, že vlastnictví prodané věci přechází teprve zaplacením tržové ceny. Dokud není zaplaceno, trvá právo prodavačovo na věci, třebaš již byla učiněna smlouva tržová. Teprve novou listinou, připomínající procesní vzdání se, odstraňuje se vlastnictví prodavačovo definitivně.

Nezávisle na P a r t s c h o v i pojal S c h w a r z (srv. nyní Die öffentliche u. private Urkunde str. 153 násl.) trh řecký v době ptolomejské způsobem podobným. Také on klade důraz na to, že

obvyklé prohlášení prodavačovo v *συγγραφή ἀποστασίου*: „*μη ἐπελεύσεσθαι*“ je příznačné pro vzdání se jakýchkoli nároků. Nelze v něm spatřovati prohlášení o převodu věc, jenž naopak musil býti uskutečněn již v smlouvě trhově. Tato smlouva spolu se zaplacením ceny trhově je dostatečným důvodem převodu vlastnictví. K tomu přistupuje prohlášení o ustoupení jako nový, nezávislý, dispositivně působící důvod zániku vlastnictví, praktický tehdy, nebyla-li trhová cena skutečně zaplacená, avšak nikoli pro převod nezbytný. Skutečně také je zachováno mnoho smluv trhových ve formě jednoduchých protokolů, k nimž nemáme doplňujících listin o odstoupení (srv. *Schwarz*, *Homologie u. Protokoll* str. 54—55, *Festschrift für Zitelmann* 1913).

Je velmi zajímavo srovnati toto pojetí s výsledky badání o právu babylonském. *San Nicoló* ve své nejnovější práci »*Die Schlussklauseln der altbabylonischen Kauf- und Tauschverträge*« 1922 dochází k podobným důsledkům zkoumajе babylonské listiny o trhu z doby 2230—1930 př. Kr. I starobabylonský trh je zásadně trhem za hotové. Hlavní součástíkou listiny o trhu je i zde osvědčení skutečnosti, že kupec od prodavače koupil a že zaplatil plnou cenu. Avšak i zde objevuje se zvláštní klausule o vzdání se, vlastní všem právním jednáním zcizovacím a pocházející patrně z procesu. Je buď dvoustranná nebo jednostranná (prohlášení prodavačovo, k vysvětlení srv. str. 107 násl.) a obsahuje prohlášení nepodnikati ničeho proti smlouvě. Funkce její vedle trhu za hotové, neposkytujícího půdy pro vznik jakýchkoli účinků obligačních, leží ve výslovném uznání právních účinků trhu za hotové a ukáže se praktickou, když pod rouškou trhu za hotové se počíná vyskytovatí trh na úvěr. Neboť fiktivní trh za hotové převod vlastnictví způsobiti nemohl.

Touto shodou výsledků je prokázáno, že tu jde patrně o obecné orientální právní pojetí smlouvy trhově a jejích účinků, jež ještě i v době římské ojedinele doznívá v roztroušených listinách v Egyptě. Tak se setkáváme s jednoduchým protokolem o trhu ještě roku 154 po Kr. v *P. Par. 17.* (k zjevům těm srv. *Schwarz* *Urkunde* 168 násl.).

Jinak převládá v době císařské typus smlouvy trhově, jak byl popsán výše a který tedy podle *Mitteise* hned byl jedinou listinou o trhu sepsanou, hned zas mohl býti jen realizací předchozího kausálního jednání.

I S c h w a r z připouští (l. c. str. 187 násl.), že ještě v době císařské mohlo dojít k rozštěpení trhu, nikoli však libovolně podle vůle stran, nýbrž jen ze zvláštních důvodů (z nichž nejčastějším je nezaplacení ceny trhově). Pravidlem je však smlouva trhově jednotná s klausulí o převodu vlastnictví, kteráž ať se nazývá *ὠνή, πρᾶσις* nebo *παραχώρησις* (k pojmu tomu srv. str. 212 násl.), pokud je sepsána ve formě veřejné, spadá pod pojem *καταγραφή*. Katagrafé je tedy veřejnou listinou o převodu. Juristický význam její pak leží v tom, (srv. str. 253 násl.) že jednak způsobuje převod vlastnictví nezávisle na jiných okolnostech, zejména zaplacení trhově ceny, jednak jako listina veřejná poskytuje výhodu silnějšího práva oproti třetím (umožňuje zápis do knih pozemkových).

Do jisté míry stýká se toto pojetí Schwarzovo s výkladem, který podal r. 1916 P a r t s c h v Mitteilungen aus der Freiburger Papyrussammlung 2. Juristische Texte aus römischer Zeit. V komentáři k P. Freib. 8 (r. 143 po Kr.) na str. 8 násl. (»Das hellenistische Recht der Katagraphie«) navazuje Partsch na svůj rozbor demotických listin v P. Hauswaldt. Výklad jeho netýká se jen řeckých listin z Egypta, nýbrž i práva řeckého mimo Egypt.

Partsch připouští, že jednotná listina o trhu v době římské, zvaná katagrafé, velmi se blíží převodní listině, již bylo možno připodobnit k římské mancipaci a datuje tento zjev již od II. stol. po Kr. (str. 21 násl.; Schwarz teprve od IV. stol.). Avšak to je transformace toho pojmu, nastalá pod různými vlivy, ne v poslední řadě také pod vlivem institutu pozemkových knih. Vysvětlení původního významu katagrafé dlužno hledati v souvislosti s právem řeckým.

Třebas by katagrafé nepochybně namnoze se jevila jako listina o trhu, přece jen podle původního smyslu není listinou, nýbrž ve slově *καταγράφειν* leží myšlenka, že písemně prohlášující odevzdává, jinému přiznává věc, již se prohlášení týče, vedle toho se však slovo to vztahuje na projev, jímž zcizitel uznává, že starší doklady o nabytí nyní patří nabyvateli (budiž tu ihned poznamenáno, že toto poslední tvrzení podle stavu listin jeví se pouhou domněnkou cf. Schwarz Urkunde 291 násl.). Tedy jen tyto klausule listiny postihuje katagrafé, projev uznání zcizitelova v listině. Není v tom myšlenka převodu práva, nýbrž zcizitelova uznání nabyvatelova vlastnictví, jež povstalo zaplacením trhově

ceny. Katagrafé není původně nic jiného, než demotická listina o vzdání se, utvářející právní jednání zcizovací svými dispositivními účinky abstraktně.

Tímto způsobem pokouší se Partsch překlenouti rozdílné pojmání trhu, které jsme zjistili v době ptolomejské a v době absolutního císařství.

Tolik dlužno Partschovi přiznati, že vývody jeho, pokud jde o řecké právo mimo Egypt jsou zcela přesvědčivé. Není také pochybnosti o tom, že právo to musilo vykonávati značný vliv v samém Egyptě. To se jeví snad nejnápadnějším způsobem v listinách o závdavku, jehož vyjasnění je také z velké části dílem Partschovým (srv. Gött. gel. Anzeigen 1911, 713 násl.). Řecké právo nezná trh jako smlouvu konsensuální. Oono zůstalo státi na cestě od trhu za hotové k trhu úvěrovému na *poloviční cestě* a vlastně se pojmově nikdy nevymanilo z pout trhu za hotové. Pouhá shoda projevů, jež v římském právu přivodí vznik obligací obou stran, nezakládá tu o sobě ručení. Nároky z konsensu vznikají teprve dáním závdavku. Směny zboží za peníze dociluje se tu teprve oklikou přes závdavek. S tím souvisí, že tu je závdavek velmi značný a že je to vždy splátka tržové ceny (závdavek poskytuje kupec). Ručení stran je tu pak uspořádáno takto: kupec ručí pouze závdavkem. Ve smlouvě stanovena pravidelně lhůta, do níž musí kupec nabídnouti tržovou cenu. Nabídnutím vykupuje jaksi závdavek, za nabídnutou cenu přijme věc, tím se uskuteční prodej ve formě prodeje za hotové. Prodej, *πωλείν*, jež dle římského pojetí uskutečněn je shodou vůle stran, je tu teprve jejím následkem. Nechá-li kupec lhůtu uplynouti nadarmo, pozbude závdavku. Naopak prodavač, odmítne-li nabízenou cenu, ručí za dvojnásobek přijatého závdavku. Osobně tedy strany ze smlouvy vůbec neručí, celé ručení je soustředěno na závdavek.

Je příznačné a zcela v souhlasu s vyličenou povahou smlouvy o závdavku, že ve 4 listinách (BGU II. 446 z r. 158—9 po Kr., P. Lond II. 334 p. 211 z r. 166, BGU I. 240 z r. 167 a CPR 19 z r. 330) prohlašuje prodatel, přijavši závdavek, že v případě doplacení tržové ceny učiní katagrafé, t. j. patrně smlouvu tržovou (srv. i Partsch P. Freib. str. 22 p 2 a str. 12 p. 4!).

Řecký vliv nepochybně dlužno také spatřovati v řadě synchronésí alexandrijských, publikovaných ve IV. svazku berlínských

papyrů. Týkají se jednak pozemků, jednak otroků. Zajímavé je, že se tu ve dvou případech setkáváme s katagrafé z jiného titulu než z trhu. Je to BGU IV 1128 z r. 14 p. Kr. (datio in solutum) a BGU IV 1114 z r. 5 př. Kr. (darování). To by mohlo nasvědčovatí pojetí Partschovu (jenž však právě tyto listiny hodnotí jinak, istr. 23 pozn. 2 a 3). Ale v téže skupině listin je i BGU IV 1131 z r. 13 př. Kr., kde ve formě veřejné (synchoresis) a za prohlášení převodního se slibuje budoucí katagrafé, ba dokonce zároveň se udílí svolení k jednostrannému vykonání katagrafé, když by zcizitel v pravý čas nebyl přítomen. Zde patrně nemůže jít o pouhé »uznání«, nýbrž zřejmě se jedná o nutný projev převodní (třebas bychom tu ještě nemohli počítati s vlivem pozemkových knih). Případy jednostranné katagrafé jsou známy i odjinud, např. z listin o řízení exekučním (srv. k tomu Sborník 12, 212 a Van č u r a, Exekuční listiny 1915, 43). Realisace zástavního práva, jež i v době císařské spočívalo na zásadě propadnutí zástavy, dála se cestou úřední. Po exekučním převedení vlastnictví k zástavě (*προσβολή*) bylo nutno požádati úřad o uvedení v držbu zástavy (*ἐμβαδεία*). Vymáhající věřitel, obraceje se tu na úřad, praví ve svém podání (P. Fior. 56 z r. 234 po Kr.): *καταγράφουμαι κατὰ τὰ προτετελειωμένα γράμματα ἐνεχυρασίας καὶ προσβολῆς*, což v téže listině o něco výše označeno jako katagrafé. Nepochybně je tím míněn efekt úředního aktu, jímž nuceně převedeno vlastnictví na vymáhajícího věřitele (srv. Schwarz Urkunde 237 násl.: Jörs Sav. Z. 36, 307 k Pap. ined. Lond. č. 1897 z r. 177; Partsch P. Freib str. 23).

Z Oxychynchu máme serii listin (Oxy II 242, 330—338, 340 atd. vesměs z let 77—99 po Kr.), v nichž agoranom je zmocněn ke katagrafé trhu pozemku nebo otroka (zmocnění je tu podmíněno zaplacením enkykliu, t. j. »daně z obratu«. Schwarz (Urkunde 248 násl.) pokouší se sice vysvětliti dvojí formou, avšak to je pouhý dohad v listinách samých ničím neodůvodněný.

V BGU I 50 z r. 114/5 po Kr. po prodeji pozemku *κατὰ χιρόγραφον δεδημοσιωμένον* slibuje se katagrafé, jež dosud pro závady na nemovitosti ležící nebyla možná. Patrně tu jde teprve o umožnění zcizení pozemku s účinky vůči třetím (srv. Partsch P. Freib str. 23 pozn. 3).

P. Rylands II 164 z r. 171 po Kr. uvádí případ částečného

splacení tržové ceny, aniž by však byl vymíněn závdavek. Po doplacení učiní prodáváč k žádosti kupcově katagrafé. Prodáváč v listině výslovně prohlašuje, že prodal. Prohlášení o správě vztahuje se však, jak se zdá, teprve k momentu katagrafé, t. j. tedy zcizení.

V P. Rylands II 163 z r. 163 mimoknihovní nabyvatel nemovitosti prodává chirografem nemovitost dále a prohlašuje ochotu za účelem zřízení listiny veřejné obstarati epistalma, k čemuž bude třeba katagrafé jeho předchůdce. Zde je patrna těsná souvislost katagrafé s pozemkovými knihami. V poměru k nim nemůže katagrafé míti jiného významu než zcizení. Srv. také P. Oxy XIV č. 1697 z r. 242 po Kr.

Třebas v jiných listinách spíše odpovídal termínu katagrafé význam listiny o trhu (srv. P. Oxy II 268 z r. 58 po Kr., P. Oxy II 306 = P. Caire Preis. 43 z r. 59, P. Fay. 100 z r. 99, P. Oxy I 100 z r. 133), přece jen uvedené případy ukazují, že nelze bezvýhradně dáti za pravdu ani Partschovi, pokud v *καταγραφή* řeckých papyrů I. a II. stol. chce spatřovati původní řecký význam listiny uznávací, ani Schwarzovi, pokud v ní vidí vždy a výhradně listinu o trhu. Spíše se zdá, že již v celé době císařské *καταγραφή* se zabarvuje ve smyslu právního jednání zcizovacího, ať již to byla smlouva tržová sama nebo jen její důsledek. Rozhodný vliv v tom směru patrně vykonávaly potřeby knih pozemkových. Jejich zájmem bylo zajisté diktováno, že k zápisu do knih byly připouštěny pouze listiny veřejné (v tom dlužno dáti Schwarzovi zcela za pravdu). Listinu soukromou předsevzaly strany na vlastní nebezpečí. Zřízení veřejných knih vyžadovalo přesnou veřejnou listinu, obsahující veškeré pro zápis knihovní rozhodné momenty. Ve vztahu k veřejným knihám musila *καταγραφή*, i kdyby původně měla jen smysl uznání práva druhé strany, nabýti záhy významu zcizení, jednání převodního.

Zdali tu také nemělo vliv samo římské právo, bylo by ovšem odvážno tvrditi. Jistá neujasněnost, která v užívání termínu katagrafé v prvých třech stoletích po Kr. panuje, by svědčila spíše proti, jako naopak od IV. stol. patrně jasné vytváření pojmu toho je výsledkem vzájemného působení obou práv. Lze se důvodně domnívati, že od konstituce Antoninovy (212 po Kr.) vliv římského práva na půdě Egyptské značně stoupal. Ale je-li obor práva majetkového *juris gentium*, nepochybně i v provinciích již

za prvního císařství musilo domácí právo immobilární aspoň místy prosáknouti vlivy římskými.

Přijímáme-li však toto zbarvení pojmu *καταγραφή*, zbývá konečně vypořádati se s otázkou abstraktní její povahy. *Συγγραφή ἀποστασίου* a důsledně také *καταγραφή* ve smyslu Partschově je abstraktní jako každé uznání, v tom právě by ležela její cena, že tvoří samostatný důvod vzniku práva, nezávislý na předchozím jednání. Ale i *καταγραφή* připodobněná k mancipaci by musela býti stejné povahy. Lze tuto otázku na základě listin nás dochovaných rozřešit? Známe případy, že k průkazu vlastnictví dovolávají se strany pouze *καταγραφή*. Tak P. Fay. 100, P. Oxy 100. Avšak právě v těchto případech nelze se uzavíratí tomu, že tu *καταγραφή* je identická se smlouvou trhovou.

Naproti tomu na př. ve vlastnickém sporu P. Oxy III 486 z r. 131 nedovolává se žalovaná katagrafé, nýbrž uvádí smlouvu trhovou a zaplacení ceny trhové, nebo v žádostech za knihovní zápis nedovolávají se strany nikdy katagrafé, nýbrž vždy smlouvy trhové, a to zpravidla bez uvedení zaplacení ceny trhové (viz Schwarz Urkunde 254 pozn. 2). Z toho by bylo možno snad souditi, že alespoň v rané době císařské, kdy pojem katagrafé jako právního jednání zcizovacího se teprve vyvíjel, strany si neuvědomovaly abstraktní jeho povahy.

Máme-li nyní celý vývoj stručně shrnouti, je patrné, že pojem katagrafé prodělal značnou metamorfósu. Původně patrně zapadal do celkového obrazu svého domácího světa orientálního. V podobě, jak se vytvořil v řeckém právu mimoegyptském, souhlasí zcela s různými těmi klausulemi o vzdání se, přistupujícími k trhu za hotové. Je ovšem pozoruhodno, že v době ptolomejské, kde ono pojetí trhu doznalo výrazu v *συγγραφή ἀποστασίου*, právě termín katagrafé se skoro vůbec nevyskytá (materiál u Schwarz Urkunde 227 pozn.). Stav ten se zcela mění v době císařské. Tu již v nejranějších listinách doby té (alexandrijských synchronésich) s katagrafé se setkáváme. Institut pozemkových knih, o němž máme prvou zprávu z r. 72 po Kr., musil mítí na utváření se pojmu toho rozhodný vliv. Katagrafé jeví se tu veřejnou k zápisu se hodící listinou buď o trhu samém nebo na základě trhu vydanou k účelům zápisu nemovitosti do knih. V existenci katagrafé dlužno spatřovati další důvod pro správnost *Mitteisova* názoru o povaze knih pozemkových. Jako právní jednání zcizovací přešla pak katagrafé do doby byzantské.